

Nauja Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymo redakcija: pasikeitusio teisinio reguliavimo pranašumai ir trūkumai

Sigitas Barakauskas

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Privatinės teisės katedros doktorantas

2010 m. spalio 1 d. įsigaliojo nauja Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymo redakcija¹ (toliau – Nauja restruktūrizavimo įstatymo redakcija), pakeitusi ilgiau nei devynerius metus galiojusią ankstesnę Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymo redakciją² (toliau – Ankstesnė restruktūrizavimo įstatymo redakcija). Pažymėtina, kad per visą Ankstesnės restruktūrizavimo įstatymo redakcijos galiojimo laikotarpį buvo iškeltos tik 145 restruktūrizavimo bylos, o tuo pačiu metu pradėta beveik 9000 bankroto procesų³. Restruktūrizavimo procesai, galiojant Ankstesnei restruktūrizavimo įstatymo redakcijai, sudarė tik 1,6 proc. visų restruktūrizavimo ir bankroto procesų kartu, o, pavyzdžiui, Jungtinėse Amerikos Valstijose šis santykis siekia net 26 procentus⁴. Nurodyti tik vieną priežastį, kodėl buvo toks įmonių restruktūrizavimo ir bankroto bylų skirtumas Lietuvoje, nėra galima, tačiau netinkamas teisinis restruktūrizavimo proceso reguliavimas buvo viena iš priežasčių⁵.

Pasitelkus analitinį-tiriamąjį, sisteminį ir lyginamąjį metodus šiame straipsnyje siekiama apžvelgti pasikeitusį teisinį restruktūrizavimo proceso reguliavimą, įvertinti atliktus pakeitimus ir jų galimą įtaką įmonių restruktūrizavimo procesams. Prieš pradėdant nagrinėti pasikeitusio

restruktūrizavimo proceso ypatumus, svarbiausia iš pradžių išanalizuoti esminius pasikeitusio restruktūrizavimo proceso klausimus. Todėl šiame straipsnyje apžvelgiama, kaip iki ir po atitinkamų pakeitimų buvo užtikrinamas restruktūrizavimo proceso paskirties įgyvendinimas, įvertinamas pasirinktas restruktūrizavimo proceso įtvirtinimo būdas, restruktūrizavimo sąvoka ir jos formulavimo tinkamumas, subjektų, turinčių teisę inicijuoti restruktūrizavimo procesą, ratas bei analizuojamos būtinosios restruktūrizavimo proceso sąlygos. Žinoma, šiuo metu aiškiai atsakyti į klausimą, ar įsigaliojusi Nauja restruktūrizavimo įstatymo redakcija paskatins perspektyvias įmones siekti išlikti rinkoje bei turės įtakos restruktūrizavimo ir bankroto procesų santykiui pasikeisti į gerąją pusę, negalima, nes reikia įvertinti, ar atlikti pakeitimai realiai prisidės prie atitinkamų tikslų, dėl kurių jie ir buvo priimti, pasiekimo.

1. RESTRUKTŪRIZAVIMO PROCESO PASKIRTIS IR JO ĮGYVENDINIMAS LIETUVOJE

Restruktūrizavimo proceso įtvirtinimas nacionaliuose teisės aktuose yra itin svarbus. Pripažįstama, kad visos teisinės sistemos turėtų suteikti įmonėms galimybę restruktūrizuotis. Kartą

su sunkumais susidūrusios įmonės paprastai mokosi iš savo klaidų, dėl to restruktūrizuotos įmonės ateityje gali daug efektyviau vykdyti savo veiklą⁶. Tačiau sistema, kuri siekia išsaugoti visas įmones, t. y. tokia, kuri visoms be išimties įmonėms sudaro galimybes restruktūrizuotis, kaip ir sistema, kuri siekia visas įmones likviduoti, yra žalinga ekonomikai⁷. Verslas visada yra susijęs su rizika, „krizinių“ situacijų sprendimu, ir būtent vystymosi kaina yra tai, jog tik tos įmonės, kurios sugeba efektyviai konkuruoti, išlika⁸. Įmonės, kurių vykdoma veikla yra ekonomiškai neefektyvi ir kurių naudojami išteklių galėtų būti geriau panaudoti kitoje veikloje, turi būti likviduojamos⁹. Pažymėtina, kad tokių įmonių turėtų būti nagrinėjamos ne restruktūrizavimo, bet tik greito ir efektyvaus likvidavimo galimybės, kurios duotų kuo daugiau naudų įmonės kreditoriams¹⁰. Įmonėms, veikiančioms nekonkurencingai, gaminančioms nepaklausias prekes ir pan., suteikus galimybę restruktūrizuotis nukentėtų kreditorių interesai, nes kreditoriai būtų verčiami prisiimti neadekvačią riziką¹¹. Įstatymų leidėjas turėtų stengtis sukurti tokį teisinį reguliavimą, kuris užtikrintų, jog tik perspektyvios įmonės galėtų būti restruktūrizuojamos ir kad šis procesas trumpuoju laikotarpiu pagelbėtų su finansiniais sunkumais susidūrusiai įmonei išgyventi ir atkurti mokumą, o ilguoju laikotarpiu – konkurencingumą¹².

Ankstesnėje restruktūrizavimo įstatymo redakcijoje nebuvo *expressis verbis* įtvirtinta nuostatų, kurios užtikrintų, kad restruktūrizavimo procesas galėtų būti ir būtų pradėtas tik perspektyviai įmonei. Tokių nuostatų atitinkamuose teisės aktuose nebuvo įtvirtinusi ne tik Lietuva, bet, pavyzdžiui, iki šiol nėra įtvirtinusi ir Vokietija, Latvija. Galiojant Ankstesnei re-

struktūrizavimo įstatymo redakcijai, restruktūrizavimo byla galėjo būti iškeliama ir neperspektyviai įmonei, kuri galbūt ateityje vėl susidurs su finansiniais sunkumais ir taps nemoki. Tiesa, minėtą įstatymo spragą buvo bandoma užpildyti plėtojant teismų praktiką. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš priimtų nutarčių išaiškino, jog, sprendžiant dėl ieškinio pareiškimo iškelti bendrovei restruktūrizavimo byla faktinio ir teisinio pagrįstumo, turi būti atsakyta į esminį klausimą – ar ketinama restruktūrizuoti įmonė turi realių perspektyvų atkurti mokumą, normalią ūkinę komercinę veiklą ir kokios šios veiklos perspektyvos. Restruktūrizavimo procesu iš esmės yra siekiama išsaugoti įmonę ne kaip formalų vieneta, o tokį, kuris realiai plėtoja ar gali plėtoti veiklą, todėl restruktūrizavimo proceso metu ketinamos įgyvendinti priemonės turi padėti ne tik atkurti įmonės mokumą, normalią veiklą, sumažinti įsiskolinimus, bet ir padėti išsaugoti įmonės konkurencingumą¹³. Taigi, vadovaujantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojama praktika, kiekvienu konkrečiu atveju, sprendžiant įmonės restruktūrizavimo klausimą, net ir galiojant Ankstesnei restruktūrizavimo įstatymo redakcijai, nepaisant to, kad *expressis verbis* įstatyme atitinkama pareiga ir nebuvo įtvirtinta, turėjo būti vertinama ketinamos restruktūrizuoti įmonės perspektyvumas, atitinkamos priemonės, kurias įmonė ketina įgyvendinti restruktūrizavimo proceso metu, jų įtaka įmonės veiklai, jos tęstinumui ir konkurencingumui užtikrinti.

Naujoje restruktūrizavimo įstatymo redakcijoje įstatymų leidėjas, siekdamas užtikrinti, kad tik perspektyvioms įmonėms būtų sudarytos galimybės restruktūrizuotis, *expressis verbis* įtvirtino naujus restruktūrizavimo proceso ribojimus.

⁶ Europos Komisija. Best Project on Restructuring, Bankruptcy and a Fresh Start [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. vasario 10 d.], p. 7. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/sme2chance/doc/failure_final_en.pdf>.

⁷ ZUKIN, James H.; FRAGEN, Alan; LOWELL Dorian. Are More Restructuring Regimes Becoming Like the U.S. Chapter 11 System? Iš POMERLEANO, Michael; SHAW, William. *Corporate restructuring*. Washington, 2005, p. 130.

⁸ FINCH, Vanessa. *Corporate insolvency law: Perspectives and Principles*. Cambridge, 2009, p. 144.

⁹ WHITE, Michelle J. The corporate bankruptcy decision. Iš BHANDARI, Jagdeep S.; WEISS, Lawrence A. *Corporate bankruptcy: Economic and legal perspectives*. Cambridge, 1996, p. 207.

¹⁰ World Bank. Principles for Effective Insolvency and Creditor Rights Systems [interaktyvus], p. 6. Prieiga per internetą: <<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/LAWANDJUSTICE/GILD/0,,contentMDK:20774193~pagePK:64065425~piPK:162156~theSitePK:215006,00.html>> [žiūrėta 2011 m. vasario 10 d.].

¹¹ *Op. cit.* 8, p. 144.

¹² BLATZ, Michael; HAGHANI, Sascha. Innovative Crisis Management Concepts – An Up-to-Date Status Evaluation. Iš BLATZ, Michael *et al*, *Corporate restructuring: Finance in times of crisis*. Berlin, 2006, p. 6.

¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 28 d. nutartis c. b. A. L. v. ŽŪB „Agrowill Eimučiai“, Nr. 3K-3-263/2010.

¹ Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 86-4529.

² Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 31-1012.

³ Įmonių bankroto valdymo departamentas prie Ūkio ministerijos. Įmonių bankroto ir restruktūrizavimo procesų 2010 m. sausio – rugsėjo mėn. apžvalga [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <www.bankrotodep.lt/Doc/2010_01_09.doc> [žiūrėta 2011 m. vasario 10 d.].

⁴ American Bankruptcy Institute. 2001–2009 Bankruptcy statistics [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.abiworld.org/bkstats/numeric.html>> [žiūrėta 2011 m. vasario 10 d.].

⁵ International Monetary Fund. Republic of Lithuania: Financial Sector Assessment Program Update-Technical Note-Insolvency and Creditor Rights Assessment [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2008/cr08245.pdf>> [žiūrėta 2011 m. vasario 10 d.].

Nauji įtvirtinti ribojimai iš esmės buvo perkelti iš Europos Komisijos komunikato „Bendrijos gairės dėl valstybės pagalbos sunkumus patiriančioms įmonėms sanuoti ir restruktūrizuoti“¹⁴ (toliau – Komunikatas). Komunikate numatoma, kad restruktūrizavimo pagalba turėtų būti teikiama įmonei tik vieną kartą, nes pakartotinis pagalbos teikimas tik palaikytų įmonės *status quo* bei atidėtų tai, kas neišvengiama, ir tuo pat metu perkeltų ekonomines ir socialines problemas kitiems, efektyvesniems, gamintojams¹⁵. Be jokios abejonės, toks požiūris yra teisingas, tačiau Komunikate numatytos minėto tikslo siekimo priemonės, kurios buvo perkeltos ir į Naują restruktūrizavimo įstatymo redakciją, turi ir neigiamų bruožų, jie straipsnyje bus aptarti vėliau. Įsigaliojus Naujai restruktūrizavimo įstatymo redakcijai, įmonės restruktūrizavimo procesas gali būti pradėtas tik tada, jeigu ketinama restruktūrizuoti įmonė yra įsteigta ne mažiau kaip prieš trejus metus iki pareiškimo teismui dėl įmonės restruktūrizavimo bylos iškėlimo padavimo dienos¹⁶, o jeigu įmonė jau anksčiau buvo restruktūrizuojama, nuo teismo sprendimo baigti įmonės restruktūrizavimo bylą arba nutarties nutraukti ją, nes visi kreditoriai atsakė savo reikalavimų ar restruktūrizuojama įmonė anksčiau, nei buvo numatyta restruktūrizavimo plane, patenkino visų kreditorių reikalavimus, įsisteigimo dienos praėjo ne mažiau kaip penkeri metai¹⁷. Panašūs ribojimai, tačiau padedantys apsaugoti tik nuo pakartotinio neperspektyvių įmonių restruktūrizavimo, taip pat įtvirtinti Lenkijoje¹⁸ ir Estijoje¹⁹.

Naujoje restruktūrizavimo įstatymo redakcijoje įtvirtintos minėtos prezumpcijos, sprendžiant restruktūrizavimo bylos iškėlimo klausimą, padeda nuspręsti, ar įmonė laikytina perspektyvia ir ar ji gali būti restruktūrizuojama. Įmonė, net trejus metus po įsteigimo nesugebėjusi efektyviai vykdyti veiklos (ši nuostata užtikrina, kad neperspektyvi įmonė nebūtų net

ir pirmą kartą restruktūrizuojama), ir įmonė, pakartotinai susidūrusi su finansiniais sunkumais nepaėjęs atitinkamam laikotarpiui (ši nuostata užtikrina, kad neperspektyvi įmonė nebūtų pakartotinai restruktūrizuojama), laikytinos neperspektyviomis. Toks teisinis reguliavimas yra diskutuotinas, nors ir galima teigti, kad užtikrina tinkamą restruktūrizavimo proceso paskirties įgyvendinimą, t. y. užkerta kelią restruktūrizuoti neperspektyvias įmones. Naujuose įtvirtintuose ribojimuose numatyti terminai yra gana ilgi (treji ir penkeri metai) ir per juos gali atsirasti visiškai nenumatytų aplinkybių, net ir nepriklausančių nuo įmonės vykdomos veiklos efektyvumo (pavyzdžiui, įmonės veiklai gali turėti įtakos globali ekonominė krizė, stichinės nelaimės ar kitos *force majeure* aplinkybės), o įstatyme nenumačius jokių minėtų ribojimų išimčių, nėra sudaromos galimybės net ir perspektyviai bei konkurencingai, tačiau nepaėjęs atitinkamam terminui su laikiniais finansiniais sunkumais susidūrusiai įmonei išlikti rinkoje. Tačiau ne visose valstybėse dėl objektyvių priežasčių, neįgyvendinus papildomų esminių reformų, gali būti įtvirtintos kitokio pobūdžio nuostatos, užtikrinančios, kad neperspektyvioms įmonėms nebūtų sudarytos galimybės restruktūrizuotis. Pavyzdžiui, Lietuvoje atitinkamuose teisės aktuose įtvirtinus teismų pareigą kiekvienu atveju, sprendžiant restruktūrizavimo bylos iškėlimo klausimą, vertinti įmonės perspektyvumą, teismų darbo krūvis galbūt dar labiau padidėtų, o tai nulemtų ne tik restruktūrizavimo, bet ir kitų bylų nagrinėjimo pailgėjimą, pavyzdžiui, viešųjų pirkimų srityje įstatymo nustatyti terminai, per kuriuos turi būti išnagrinėjami ieškiniai, jau dabar vidutiniškai yra viršijami daugiau nei tris kartus²⁰.

Įvertinus esamą situaciją Lietuvoje, minėtų ribojimų, įtvirtintų Naujoje restruktūrizavimo įstatymo redakcijoje, pranašumus, galima pagrįstai teigti, jog tokių ribojimų nauda yra kur kas

didesnė nei galima žala ekonomikai ir visai visuomenei. Atkreiptinas dėmesys, kad, įmonei suteikus galimybę restruktūrizuotis, restruktūrizavimo našta tenka ne pačiai įmonei, bet tokios įmonės kreditoriams ir visai visuomenei²¹. Todėl pagalbos teikimas neperspektyviai įmonei, atidedant tai, kas neišvengiama, t. y. įmonės likvidavimą, bei perkeliant ekonomines ir socialines problemas kitiems, efektyvesniems, gamintojams yra visiškai nepateisinama ir neteisinga tiek įmonės kreditorių, tiek visos visuomenės atžvilgiu. Nepaisant to, turėtų būti apsvaistoma galimybė įtvirtinti tam tikras minėtų ribojimų išimtis, kad, susiklosčius išskirtinėms, nuo su finansiniais sunkumais susidūrusios įmonės nepriklausančioms aplinkybėms vis dėlto būtų sudarytos sąlygos perspektyviai įmonei išlikti rinkoje.

2. RESTRUKTŪRIZAVIMO PROCESO VIETA TEISINĖJE SISTEMOJE

Skirtingose valstybėse restruktūrizavimo proceso įtvirtinimas, jo vieta teisinėje sistemoje skiriasi. Vienos valstybės yra pasirinkusios bendrą, lanksčią nemokumo procedūrą, kuri atsižvelgiant į kiekvienos konkrečios situacijos aplinkybes gali apimti tiek įmonių restruktūrizavimą, tiek bankrotą (pavyzdžiui, Vokietija, Latvija). Kitos – pasirinko dvi atskiras restruktūrizavimo ir bankroto procedūras (pavyzdžiui, Suomija, Estija, Lietuva). Valstybėse, kuriose nemokumo procedūra nėra bendra, įmonių restruktūrizavimas ir bankrotas yra savarankiški procesai, dažniausiai reglamentuojami skirtingų teisės aktų, numatančių savarankiškas šių procesų taikymo sąlygas. Tačiau net ir tokiose valstybėse restruktūrizavimo ir bankroto procesai taip pat turi ir daugybę panašumų²².

Lietuvoje tiek iki priimant Naują restruktūrizavimo įstatymo redakciją, tiek ją priėmus, nebuvo ryžtasi esminėms nemokumo teisinio reguliavimo reformoms ir nebuvo nuspręsta

įgyvendinti bendrą nemokumo procedūrą. Lietuvoje galiojantis teisinis restruktūrizavimo proceso reguliavimas, kai restruktūrizavimas yra savarankiškas procesas, o ne bendros nemokumo procedūros dalis, doktrinoje yra kritikuojamas. Jau 2004 m. Nacionalinės verslo administratorių asociacijos atliktoje įmonių restruktūrizavimo procesų studijoje „Veiksniai, trukdantys vykdyti įmonių restruktūrizavimą“²³ buvo siūloma keisti Lietuvoje galiojantį teisinį šio klausimo reglamentavimą ir pasekti pavyzdžiu būtent tų valstybių, kurios yra pasirinkusios ir įgyvendinusios bendros nemokumo procedūros modelį. Pavyzdžiui, Latvijoje, nagrinėjant nemokumo bylą, to paties proceso metu, atsižvelgiant į kreditorių priimtą sprendimą, laikantis įstatymo nustatytos tvarkos gali būti bandoma su įmone sudaryti susitarimą ir taip išspręsti kilusį ginčą, gali būti inicijuojamas įmonės bankroto ar restruktūrizavimo procesas²⁴. Įmonės kreditoriai net ir pradėjęs įmonės bankroto procesą iki šio proceso užbaigimo gali nuspręsti, kad įmonę vis dėlto reikėtų restruktūrizuoti, o ne likviduoti²⁵. Vokietijoje nemokumo procedūros metu įmonės kreditoriai, taip pat kaip ir pagal Latvijoje galiojantį teisinį reguliavimą, to paties proceso kontekste turi diskrecijos teisę priimti alternatyvų sprendimą – likviduoti ar restruktūrizuoti įmonę. Vokietijos nemokumo statute numatyta, kad parengtame įmonės nemokumo plane gali būti numatytas tiek įmonės restruktūrizavimas, tiek visos įmonės pardavimas ar likvidavimas²⁶.

Lietuvoje galiojantis teisinis reguliavimas susiduria su pagrindine problema: vadovaujantis esama proceso tvarka bankroto ir restruktūrizavimo bylos yra keliamos savarankiškai, t. y. įstatymai nenumato galimybės įmonės restruktūrizavimo proceso metu pereiti prie įmonės bankroto klausimo sprendimo, ir atvirkščiai. Minėti procesai yra visiškai savarankiški ir tik pasibaigus vienam procesui galima inicijuoti kitą²⁷. Restruktūrizavimo įstatyme numatyta galimybė

¹⁴ Europos Komisija. Komunikatas: Bendrijos gairės dėl valstybės pagalbos sunkumus patiriančioms įmonėms sanuoti ir restruktūrizuoti. OL, 2004 C 244.

¹⁵ *Ibidem*, p. 72.

¹⁶ *Op. cit.* 8, 4 str. 1 d. 4 p.

¹⁷ *Ibidem*, 4 str. 1 d. 5 p.

¹⁸ Bankruptcy and Rehabilitation law (su pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. kovo 6 d.), 492 str. 3 d. 1 p. *Dziennik Ustaw*, 2003, Nr. 60-535.

¹⁹ Reorganisation act. RTI, 2008, Nr. 53-296 [interaktyvus], 14 str., 18 str. 2 d. 3 p. Prieiga per internetą: <<http://www.legalex.ee/en/landmebaas/tekst.asp?loc=text&dok=XXXX005&keel=en&pg=1&piyp=RT&tyyp=X&query=>>> [žiūrėta 2011 m. vasario 10 d.].

²⁰ SOLOVEIČIKAS, Deividas. Public Procurement in Lithuania: The Ongoing Development. *European Public Private Partnership Law Review*, 2009, No. 2, p. 47.

²¹ GROSS, K. *Failure and Forgiveness: Rebalancing the Bankruptcy System*. Yale, 1997 p. 103.

²² UNCITRAL. Legislative Guide on Insolvency law [interaktyvus], p. 17. Prieiga per internetą: <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/insolven/05-80722_Ebook.pdf> [žiūrėta 2011 m. vasario 10 d.].

²³ Nacionalinė verslo administratorių asociacija. Įmonių restruktūrizavimo procesų studija – Veiksniai, trukdantys vykdyti įmonių restruktūrizavimą [interaktyvus], p. 23. Prieiga per internetą: <www.bankrotodep.lt/Doc/nvas.doc> [žiūrėta 2011 m. vasario 10 d.].

²⁴ Insolvency law, 2007 m. lapkričio 1 d. [interaktyvus], 79 str. Prieiga per internetą: <www.mna.gov.lv/download/55> [žiūrėta 2011 m. vasario 10 d.].

²⁵ *Ibidem*, 115 str. 2 d.

²⁶ BÄUERLE, Elke, et al. *Commentary on the German Insolvency Code*. Düsseldorf, 2006, p. 424.

²⁷ Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas (su pakeitimais ir papildymais), 9 str. 4 d. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 31-1010.

tik nutraukus restruktūrizavimo procesą pradėti bankroto procesą²⁸, t. y. transformuoti restruktūrizavimo procesą į bankroto procesą²⁹, o perėjimas nuo įmonės bankroto klausimo sprendimo prie restruktūrizavimo atitinkamuose teisės aktuose apskritai nėra įtvirtintas. Toks teisinis reguliavimas nulemia, kad iškelus bankroto bylą net ir perspektyvios įmonės kartais yra likviduojamos ar bandoma tiesiog tokias įmones gauti bankroto proceso kontekste, t. y. per bankroto procesą vykdyti įmonės restruktūrizavimą. Be to, dėl tokio galiojančio teisinio reguliavimo subjektas jau inicijuodamas atitinkamą procesą turi pasirinkti, kurį procesą inicijuoti – bankroto ar restruktūrizavimo. Tai proceso eigoje gali nulemti papildomas subjekto patiriamas išlaidas, didinti restruktūrizavimo proceso, kaip bankroto proceso alternatyvos, nepopuliarumą ir neefektyvumą, lemti papildomas laiko sąnaudas ir pan., nes nepavykus įmonės restruktūrizuoti turėtų būti iš naujo inicijuojamas savarankiškas bankroto procesas³⁰.

Bendra nemokumo procedūra suteikia proceso šalims pasirinkimo galimybę, būtina veikimo laisvę ir sumažina pačios įmonės paskatas piktnaudžiauti restruktūrizavimo procesu siekiant įgyti ekonominį pranašumą³¹. Bendra nemokumo procedūra yra daug paprastesnė, lankstesnė ir padeda visoms proceso šalims sutaupyti lėšų³². Tačiau, atsižvelgus į užsienio valstybėse galiojančią teisinę reguliavimą, reikėtų apsvaistinti bendros nemokumo procedūros įgyvendinimo Lietuvoje perspektyvas, atitinkamai pakeičiant galiojančią teisinę restruktūrizavimo ir bankroto procesų reguliavimą. Net ir nusprendus neįtvirtinti bendros nemokumo procedūros Lietuvoje, teisės aktuose turėtų būti įtvirtinta galimybė tam tikromis aplinkybėmis pereiti nuo įmonės bankroto klausimo sprendimo prie restruktūrizavimo (t. y. reikėtų įtvirtinti pusiau bendrą nemokumo procedūrą), tai taip pat padėtų išspręsti minėtas šio klausimo teisinio re-

gulavimo problemas Lietuvoje ir išvengti galimo piktnaudžiavimo nemokumo procedūromis³³.

3. RESTRUKTŪRIZAVIMO SĄVOKA IR JOS ĮTAKA RESTRUKTŪRIZAVIMO PROCESUI

Bendros, visa apimančios restruktūrizavimo sąvokos, kuri nebūtų diskutuotina, nėra galima suformuluoti. Pažymėtina, kad net doktrinoje iki šiol nėra sutariama dėl bendros restruktūrizavimo sąvokos³⁴. Ne visos valstybės, įskaitant Vokietiją, Lenkiją, Suomiją, apskritai ryžosi įtvirtinti restruktūrizavimo sąvoką *expressis verbis* atitinkamuose teisės aktuose. Nepaisant to, tiek Ankstesnėje restruktūrizavimo įstatymo redakcijoje, tiek Naujoje restruktūrizavimo įstatymo redakcijoje įstatymų leidėjas pabandė apibrėžti, kas laikytina įmonės restruktūrizavimu, tiesa, skirtingai. Atkreiptinas dėmesys, kad netinkamas restruktūrizavimo sąvokos įtvirtinimas atitinkamuose teisės aktuose gali turėti net ir neigiamų padarinių. Dėl to vertėtų detaliau paanalizuoti restruktūrizavimo sąvokas, įtvirtintas tiek Ankstesnėje restruktūrizavimo įstatymo redakcijoje, tiek Naujoje restruktūrizavimo įstatymo redakcijoje, ir įvertinti jų įtaką įmonių restruktūrizavimo procesams.

Ankstesnėje restruktūrizavimo įstatymo redakcijoje įmonės restruktūrizavimo procesas buvo apibrėžiamas įvardijant šio proceso tikslą ir veiksmus, kuriuos įmonė įgyvendina restruktūrizavimo proceso metu. Restruktūrizavimo procesas buvo suprantamas kaip įmonės ūkinės veiklos rūšies pakeitimas, gamybos modernizavimas, darbo organizavimo tobulinimas, įmonės turto ar jo dalies pardavimas, kitų įmonių turto priėmimas jas jungiant ar skaidant, techninių, ekonominių ir organizacinių priemonių, skirtų įmonės mokumui atkurti, įgyvendinimas, įmonės įsipareigojimų kreditoriams dydžio ir vykdymo terminų pakeitimas³⁵. Panašus, bet abstraktes-

nis, restruktūrizavimo sąvokos apibrėžimas pateikiamas ir gretimų valstybių teisės aktuose – Latvijos nemokumo įstatyme³⁶ bei Estijos reorganizacijos įstatyme³⁷. Pažymėtina, kad visose trijose valstybėse, t. y. Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje, restruktūrizavimas yra suprantamas kaip tam tikras procesas, kurio metu yra įgyvendinamos priemonės, skirtos įmonės ekonominiams sunkumams įveikti bei mokumui ar likvidumui atkurti. Visų minėtų valstybių nacionaliniuose teisės aktuose, reglamentuojančiuose restruktūrizavimo procesą, *expressis verbis* yra įtvirtintas šio instituto tikslas. Nepaisant šių panašumų, tik Lietuvoje apibrėžiant restruktūrizavimo sąvoką Ankstesnėje restruktūrizavimo įstatymo redakcijoje buvo pateikiamas baigtinis priemonių, kurias įmonė įgyvendina restruktūrizavimo proceso metu, sąrašas.

Gana detalus restruktūrizavimo sąvokos pateikimas Ankstesnėje restruktūrizavimo įstatymo redakcijoje suvaržė galimybes net ir perspektyvioms įmonėms restruktūrizuotis, nors ir būtų užtikrinamas tinkamas restruktūrizavimo proceso tikslų įgyvendinimas ir tai net atitiktų visos visuomenės interesus. Galiojant Ankstesnei restruktūrizavimo įstatymo redakcijai, įmonė negalėjo būti restruktūrizuojama, jeigu buvo siekiama įgyvendinti priemonės, kurios nebuvo numatytos įstatyme įtvirtintoje restruktūrizavimo sąvokoje, kaip priemonės, skirtos įmonės mokumui atkurti³⁸. Be jokios abejonės, ne visos priemonės gali užtikrinti tinkamą restruktūrizavimo proceso tikslų įgyvendinimą, bet kiekvienu konkrečiu atveju turėtų būti vertinama, ar įgyvendinus atitinkamas priemonės, tikėtina, bus pasiekti restruktūrizavimo proceso tikslai, o ne vertinama, ar ketinamos įgyvendinti priemonės patenka į pateikiamą baigtinį priemonių sąrašą. Lietuvos apeliacinis teismas vienoje iš nutarčių kreditorinių reikalavimų pertvarkymą laikė kiekvienos įmonės įprastos veiklos dalimi ir pripažino, kad įmonės restruktūrizavimas, siekiant

įgyvendinti tik minėtą priemonę, nėra galimas, nes tai nėra priemonė, skirta įmonės mokumui atkurti, numatyta restruktūrizavimo sąvokoje, įtvirtintoje įstatyme³⁹. Žinoma, kreditorinių reikalavimų pertvarkymas ne visada gali būti laikomas įmonės restruktūrizavimu, nes paprastai kreditorinių reikalavimų pertvarkymas yra suprantamas tik kaip galima restruktūrizavimo proceso dalis, bet ne kaip pats procesas savaime⁴⁰. Vien kreditorinių reikalavimų pertvarkymas (t. y. mokėjimo terminų pratęsimas, atleidimas nuo skolinio įsipareigojimo ar jo dalies ir pan.) paprastai negali užtikrinti siekiamų restruktūrizavimo tikslų įgyvendinimo. Įgyvendinusi vien kreditorinių reikalavimų pertvarkymo priemonės, įmonė netolimoje ateityje gali vėl susidurti su finansiniais sunkumais ir tokiu atveju vėl gali tekti spręsti įmonės restruktūrizavimo ir likvidavimo klausimą. Kreditorinių reikalavimų pertvarkymas paprastai gali padėti įveikti įmonės „krizinį laikotarpį“ tik trumpuoju laikotarpiu, bet negali pašalinti priežasčių, tiesiogiai nulėmusių patį „krizinį laikotarpį“. Nepaisant minėtų argumentų, toks požiūris yra tik iš dalies teisingas ir priimtinas, ypač iš esmės pasikeitus globaliai ekonominei situacijai.

Prasidėjus ekonominei krizei, daugelis įmonių susidūrė su finansiniais sunkumais, nuo globalios ekonominės krizės smarkiai nukentėjo daugiau nei 70 proc. Europos ūkio subjektų⁴¹. Dalies įmonių sunkumai buvo nulemti išimtinai ekonominės krizės ir tokioms įmonėms labiausiai reikėjo finansinio pertvarkymo, o ne pertvarkyti vykdomą veiklą. Pavyzdžiui, įmonėms, kurių veikla buvo susijusi su nekilnojamuoju turtu, labiausiai reikėjo finansinio pertvarkymo, siekiant suteikti joms „atokvėpį“, kol rinka atsigaus⁴². Tačiau dėl pernelyg detalios restruktūrizavimo sąvokos, įtvirtintos Ankstesnėje restruktūrizavimo įstatymo redakcijoje, toks „atokvėpis“ Lietuvoje negalėjo būti suteiktas (net ir įmonėms, kurių veikla buvo susijusi su nekilnojamuoju turtu), nes ne

²⁸ *Op. cit.* 1, 28 str. 2 d.

²⁹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. liepos 10 d. nutartis c. b. *K. B. v. UAB „Bufina“*, Nr. 2-906/2009.

³⁰ *Op. cit.* 22, p. 18.

³¹ FALKE, Mike. Doctoral Thesis: Insolvency Law Reform in Transition Economies [interaktyvus], 2003, [žiūrėta 2011 m. vasario 10 d.], p. 145–146. Prieiga per internetą: <<http://siteresources.worldbank.org/GILD/Resources/InsolvencyLawReforminTransitionEconomies.pdf>>.

³² *Op. cit.* 22, p. 19.

³³ *Ibidem*, p. 11.

³⁴ BONI, Guido. Corporate restructuring and employment protection: Towards a New Territorial Social Dialogue? *EUI Working Papers: MWP 2007/09*. San Domenico di Fiesole, 2007, p. 5.

³⁵ *Op. cit.* 2, 2 str. 2 d.

³⁶ *Op. cit.* 24, 114 str.

³⁷ *Op. cit.* 19, 2 str.

³⁸ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. lapkričio 13 d. nutartis c. b. *UAB „Kagi“*, Nr. 2-882/2008.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ CLAESSENS, Stijn. Policy Approaches to Corporate Restructuring around the World: What Worked, What Failed? Iš POMERLEANO, Michael; SHAW, William. *Corporate restructuring*. Washington, 2005, p. 12.

⁴¹ Roland Berger Strategy Consultants. International restructuring study 2009: The Financial and economic crisis – Impact and opportunities [interaktyvus], p. 16. Prieiga per internetą: <http://www.rolandberger.com/media/pdf/Roland_Berger_Restructuring_Germany_20091002.pdf> [žiūrėta 2011 m. vasario 10 d.].

⁴² ELLIOTT, Christiane. Financial and Operational Turnaround: One long honeymoon? *EUROFENIX*, 2009, Nr. 37, p. 19.

visos ketinamos įgyvendinti priemonės galėjo būti laikomos įmonės restruktūrizavimu⁴³. Sprendžiant restruktūrizavimo bylos iškėlimo klausimą, net nebuvo vertinama, ar ketinamos įgyvendinti priemonės gali padėti įmonei įveikti laikinus finansinius sunkumus ir užtikrinti tiek tinkamą restruktūrizavimo tikslų įgyvendinimą, tiek priešasčių, kurios tiesiogiai nulėmė patį įmonės „križinį laikotarpį“, pašalinimą, o tiesiog buvo vertinama, ar remiantis įstatyme įtvirtinta sąvoka šių priemonių įgyvendinamas gali būti laikomas įmonės restruktūrizavimu.

Netinkamas restruktūrizavimo sąvokos formulavimas, be jokios abejonės, buvo žalingas ekonomikai, nes net ir perspektyviai įmonei, susidūrusiai su laikiniais finansiniais sunkumais, galėjo būti užkertamas kelias restruktūrizuoti. Ankstesnėje restruktūrizavimo įstatymo redakcijoje pateikiamas baigtinis priemonių, kurių įgyvendinimas laikytinas įmonės restruktūrizavimu, sąrašas užkirto kelią restruktūrizavimo procesą pritaikyti gana aktyviai besikeičiančiomis ekonominėmis sąlygomis. Pavyzdžiui, net ir prasidėjus globaliai ekonominei krizei, minėta, nebuvo galima įmonės restruktūrizuoti vien tik pertvarkant kreditorinius reikalavimus, nors su laikiniais finansiniais sunkumais susidūrusiai įmonei tereikėjo suteikti laikiną „atokvėpį“, kad ši galėtų atsigaivinti ir toliau konkurencingai vykdyti veiklą.

Naujoje restruktūrizavimo įstatymo redakcijoje minėta problema išspręsta. Įstatymų leidėjas, įtvirtindamas restruktūrizavimo sąvoką, iš esmės pasekė gretimų valstybių, t. y. Latvijos ir Estijos, pavyzdžiu, ir restruktūrizavimo sąvoką apibrėžė kaip ir Latvijoje⁴⁴ bei Estijoje⁴⁵, nusakydamas restruktūrizavimo procesu siekiamus įgyvendinti tikslus, bet nedetalizuodamas atitinkamų priemonių, tik kurių įgyvendinimas laikytinas įmonės restruktūrizavimu (t. y. nepateikdamas baigtinio tokių priemonių sąrašo). Naujoje restruktūrizavimo įstatymo redakcijoje restruktūrizavimo procesas yra suprantamas kaip visuma Restruktūrizavimo įstatymo nustatytų procedūrų, kuriomis siekiama išsaugoti ir plėtoti įmonės veiklą, sumokėti skolas ir išvengti ban-

kroto, gaunant įmonės kreditorių pagalbą, taikant ekonomines, technines, organizacines ir kitas priemones⁴⁶. Nauja restruktūrizavimo sąvoka yra daug abstraktesnė, suteikia galimybę kiekvienu konkrečiu atveju vertinti restruktūrizavimo proceso metu ketinamas įgyvendinti priemones, jų įtaką restruktūrizavimo proceso tikslams įgyvendinti bei neužkerta kelio restruktūrizavimo proceso pritaikyti sparčiai besikeičiančiomis ekonominėmis sąlygomis.

4. BŪTINOSIOS RESTRUKTŪRIZAVIMO PROCESO SĄLYGOS

Įmonės restruktūrizavimo procesas gali būti pradėtas tik esant įstatyme įtvirtintoms būtinosioms restruktūrizavimo proceso sąlygoms. Pažymėtina, kad būtiniosios restruktūrizavimo proceso sąlygos turi būti aiškios ir tikslios, leidžiančios greitai ekonomiškai inicijuoti su laikiniais finansiniais sunkumais susidūrusios įmonės restruktūrizavimo procesą bei skatinančios pačią įmonę, susidūrusią su laikiniais finansiniais sunkumais, inicijuoti tokį procesą⁴⁷. Teisės aktai turėtų įtvirtinti tokias būtinąsias restruktūrizavimo proceso sąlygas, kurios užtikrintų, kad įmonės restruktūrizavimo procesas būtų pradėtas laiku, t. y. nebūtų pradėtas per vėlai, kai išgelbėti įmonę nebėra galimybių, ir ne per anksti taip sudarant galimybes piktnaudžiauti procesu⁴⁸. Minėtų reikalavimų neatitinkančių būtinųjų restruktūrizavimo proceso sąlygų įtvirtinimas atitinkamuose teisės aktuose nulemia restruktūrizavimo proceso nepopuliarumą ir dažną įmonės bankroto bei likvidavimo galimybės pasirinkimą įmonei susidūrus su laikiniais finansiniais sunkumais net nesvarstant restruktūrizavimo perspektyvų.

Ankstesnėje restruktūrizavimo įstatymo redakcijoje buvo įtvirtintos trys būtiniosios restruktūrizavimo proceso sąlygos. Restruktūrizavimo byla galėjo būti keliami įmonei, jeigu ji daugiau kaip tris mėnesius delsė atsiskaityti su kreditoriais (1), nebuvo nutraukusi ūkinės komercinės veiklos (2) bei nebuvo pradėtas tokios įmonės bankroto procesas (3)⁴⁹. Paskutinės dvi sąlygos buvo perkeltos ir į Naują restruktūri-

vimo įstatymo redakciją, atsisakyta tik pirmos sąlygos – įsipareigojimų pradelsimo tris mėnesius, nes ši sąlyga prieštaravo restruktūrizavimo proceso paskirčiai, nesudarė galimybių įmonei, pajutusios pirmus tikėtino nemokumo požymius, imtis operatyvių veiksmų, galinčių užkirsti kelią krizei gilėti bei sudarančių sėkmingo įmonės restruktūrizavimo sąlygas⁵⁰. Visuotinai pripažįstama, kad kuo vėliau reaguojama, kuo vėliau imamasi atitinkamų priemonių įmonės finansiniams sunkumams įveikti, tuo šios priemonės turi būti radikalesnės, tuo restruktūrizavimo procesas yra sudėtingesnis, ilgesnis ir pačios sėkmingo įmonės restruktūrizavimo galimybės yra daug mažesnės⁵¹. Įsipareigojimų pradelsimo atitinkamą terminą sąlyga nulėmė pastebimą restruktūrizavimo procedūrų vykdymo atidėjimą, o tai beveik visais atvejais lėmė dar didesnę įmonės turto, o kartu ir sėkmingo įmonės restruktūrizavimo galimybių sumažėjimą⁵². Pažymėtina, kad ir kitos dvi būtiniosios restruktūrizavimo proceso sąlygos, kurios buvo perkeltos ir į Naują restruktūrizavimo įstatymo redakciją, nebuvo tinkamai suformuluotos. Ūkinės komercinės veiklos vykdymas kaip sąlyga inicijuoti įmonės restruktūrizavimo procesą buvo labiau „formali“⁵³, ji nebuvo įstatyme detalizuojama. Dėl to nebuvo aišku, kas turėtų būti laikoma ūkinės komercinės veiklos nutraukimu, o tai neatitiko vieno iš pagrindinių keliamų nemokumo teisinio reguliavimo reikalavimų, t. y. kad nemokumo teisinis reguliavimas būtų nuspėjamas ir aiškus⁵⁴. Perkėlus minėtą sąlygą ir į Naują restruktūrizavimo įstatymo redakciją, nebuvo įtvirtinta jokių kriterijų, kuriais remiantis būtų galima nuspėti, ar įmonė nėra nutraukusi veiklos, taigi šiai sąlygai taip pat nebuvo suteikta daugiau aiškumo. Tiesa, šiuo klausimu plėtojama teismų

praktika, atlikdama sisteminę teisės normų analizę ir išskirdama tris požymius, kuriuos turi atitikti vykdoma ūkinė komercinė veikla, minėtai sąlygai suteikė tam tikro aiškumo⁵⁵. Paskutinė būtinoji sąlyga – nėra bankroto proceso, taip pat yra tobulintina, nes iš esmės užkerta kelią įgyvendinti net ir „pusiau“ bendrą nemokumo procedūrą (t. y. nesudaro sąlygų pereiti nuo bankroto prie restruktūrizavimo klausimo sprendimo), kurios naudingumas straipsnyje buvo aptartas anksčiau.

Tiek Ankstesnėje restruktūrizavimo įstatymo redakcijoje, tiek Naujoje restruktūrizavimo įstatymo redakcijoje iš esmės yra įtvirtinamos prioritinės restruktūrizavimo proceso nuostatos, palyginti su bankroto procedūromis⁵⁶. Restruktūrizuojant yra bandoma padėti įmonei išvengti bankroto⁵⁷, tačiau, nepaisant to, iki Naujos restruktūrizavimo įstatymo redakcijos priėmimo nebuvo sudaryta sąlygų visais atvejais visų pirma apsvarstyti įmonės restruktūrizavimo galimybes, o tik tada spręsti, ar įmonę likviduoti. Pažymėtina, kad atitinkami teisės aktai turėtų sudaryti sąlygas pradėti įmonės restruktūrizavimo procesą kuo anksčiau⁵⁸. Tačiau dėl netinkamo teisinio reguliavimo įmonės bankroto procesas, galiojant Ankstesnei restruktūrizavimo įstatymo redakcijai, galėjo būti inicijuotas net anksčiau nei įmonės restruktūrizavimo procesas. Galiojant Ankstesnei restruktūrizavimo įstatymo redakcijai, kreditoriai, įmonei laiku neatiskaičius, įspėję įmonę apie ketinimą kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo bei nustatę ne trumpesnę nei 30 dienų terminą įsipareigojimams įvykdyti, galėjo kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo, praėjus nustatytam terminui, jeigu įmonės įsipareigojimai kreditoriams per minėtą terminą nebuvo įvykdyti⁵⁹, o dėl re-

⁵⁰ Nacionalinė verslo administratorių asociacija. Nemokumo samprata ir jo teisinio reglamentavimo analizė [interaktyvus], p. 65. Prieiga per internetą: <<http://www.ukmin.lt/lt/svv/doc/Nemokumo%20studija.doc>> [žiūrėta 2011 m. vasario 10 d.].

⁵¹ *Op. cit.* 23, p. 5.

⁵² European Bank for Reconstruction and Development. Insolvency law and practice in Europe's transition economies [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.european-restructuring.com/05intro/026_035.htm> [žiūrėta 2011 m. vasario 10 d.].

⁵³ *Op. cit.* 23, p. 4.

⁵⁴ *Op. cit.* 22, p. 13.

⁵⁵ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. liepos 10 d. nutartis c. b. D. S. v. UAB „Telegausa“, Nr. 2-510/2008.

⁵⁶ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. birželio 4 d. nutartis c. b. Danske Bank A/S Lietuvos filialas v. UAB „Šeba“, Nr. 2-707/2009.

⁵⁷ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. spalio 8 d. nutartis c. b. UAB „Aklota“ v. UAB „Pamario būstas“, Nr. 2-1351/2009.

⁵⁸ *Op. cit.* 22, p. 12.

⁵⁹ *Op. cit.* 27, 4 str., 6 str. 2 d.

⁴³ Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 15 d. nutartis c. b. E. L. v. UAB „Heraldijos statyba“, Nr. B2-1943-153/2008.

⁴⁴ *Op. cit.* 24, 114 str.

⁴⁵ *Op. cit.* 19, 2 str.

⁴⁶ *Op. cit.* 1, 2 str. 3 d.

⁴⁷ *Op. cit.* 22, p. 45.

⁴⁸ ANDERSON, Colin; MORRISON, David. The Commencement of the Company Rescue: How and When Does it Start? Iš OMAR, Paul J. *International Insolvency Law: Themes and Perspectives*. Aldershot, 2008, p. 84.

⁴⁹ *Op. cit.* 2, 3 str.

struktūrizavimo bylos iškėlimo buvo galima kreiptis į teismą tik praėjus trims mėnesiams po įsipareigojimų įvykdymo termino pabaigos ar rašytinio pareikalavimo dienos⁶⁰. Vadinasi, galiojant ankstesniam teisiniui reguliavimui, bankroto bylos iškėlimas galėjo būti inicijuojamas net tris kartus greičiau nei restruktūrizavimo. Naujoje restruktūrizavimo įstatymo redakcijoje minėtas teisinio reguliavimo nesuderinamumas yra išspręstas.

Įsigaliojus Naujai restruktūrizavimo įstatymo redakcijai, įmonės restruktūrizavimo procesas gali būti inicijuotas ne tik tada, kai įmonė nustoja mokėti kreditoriams mokėtinas sumas, bet ir kai yra reali tikimybė, kad įmonė susidurs su finansiniais sunkumais per artimiausius tris mėnesius. Šis pakeitimas leidžia įmonei dar tinkamai vykdant prisiimtus sutartinius įsipareigojimus inicijuoti restruktūrizavimo procesą, o tai, be abejo, padidina sėkmingo įmonės restruktūrizavimo galimybes. Vadovaujantis įmonių restruktūrizavimo procesų praktika, yra akivaizdu, kad restruktūrizavimo proceso sėkmė daug priklauso nuo proceso pradžios laiku⁶¹. Įmonė, siekdama išvengti bankroto ir likvidavimo, turėtų imtis atitinkamų priemonių kuo anksčiau, nelaukdama, kol bus per vėlu ją išsaugoti⁶². Teisinis restruktūrizavimo proceso reguliavimas turėtų sudaryti sąlygas pačiai ketinamai restruktūrizuoti įmonei kreiptis dėl restruktūrizavimo proceso pradėjimo tada, kai tik ji susiduria su finansiniais sunkumais ar numato, jog ateityje susidurs⁶³, o ne tik tada, kai įmonė nustoja mokėti kreditoriams mokėtinas sumas⁶⁴. Pastaruoju metu tiek įstatymų leidėjo, tiek kreditorių ir kitų dalyvių požiūris į įmonės krizinių situacijų spren-

dimą labai pasikeitė, daugiausia yra teikiama dėmesio nebe *ex post* reaguoti į įmonės krizinę situaciją, bet *ex ante* įmonės nemokumo priežastims valdyti⁶⁵. Daugelyje valstybių yra sudarytos sąlygos inicijuoti restruktūrizavimo procesą kuo anksčiau ir taip kuo labiau apsaugoti visų šalių interesus. Tiek Vokietijoje⁶⁶, tiek Lenkijoje⁶⁷, Suomijoje⁶⁸, Estijoje⁶⁹ galiojančiuose teisės aktuose įtvirtinta galimybė inicijuoti restruktūrizavimo procesą ir gresiant nemokumui. Atkreiptinas dėmesys, kad, skirtingai nei minėtose valstybėse, tik Lietuvoje yra numatytas tam tikras terminas, per kurį įmonė turi susidurti su finansiniais sunkumais, o tai, žinoma, suvaržo įmonės galimybes restruktūrizuoti. Norint sudaryti kuo palankesnes sėkmingo įmonės restruktūrizavimo sąlygas, tam tikroms aplinkybėms esant terminas turėtų būti kur kas ilgesnis, nei numatytas Naujoje restruktūrizavimo įstatymo redakcijoje. Pavyzdžiui, įmonė gali iš anksto žinoti, kad nebus pajėgi įvykdyti prisiimtų sutartinių įsipareigojimų, kurių įvykdymo terminas yra ilgesnis nei trys mėnesiai, ar dėl atlikto delikto, nuo kurio įmonė žino, kad nepajėgs apsiginti, iš įmonės gali būti bandoma prisiteisti didžiulę sumą, kuri lems įmonės nemokumą, ir pan.⁷⁰ Kuo anksčiau pastebima, kad įmonė turės finansinių sunkumų, tuo daugiau galimybių išsaugoti veikiančią įmonę. Ilgas delsimas imtis reikiamų priemonių gali nulemti, kad neliks kito kelio – tik likviduoti įmonę⁷¹. Dėl to įmonės turimi finansiniai sunkumai įstatyme neturėtų būti susieti su konkrečiu terminu, ypač neįtvirtinant jokių išimčių. Likus tik trims mėnesiams iki susidūrimo su finansiniais sunkumais, gali būti nebeįmanoma įmonės restruktūrizuoti, t. y. gali būti

⁶⁰ *Op. cit.* 2, 3 str. 1 d. 1 p.

⁶¹ Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymo pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas Nr. XIP-1515 [interaktyvus], p. 2. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=359926> [žiūrėta 2011 m. vasario 10 d.].

⁶² *Op. cit.* 8, p. 248.

⁶³ The International Bank for Reconstruction and Development. Doing Business 2010: Reforming through Difficult Times [interaktyvus], p. 74-75. Prieiga per internetą: <<http://www.doingbusiness.org/documents/fullreport/2010/DB10-full-report.pdf>> [žiūrėta 2011 m. vasario 10 d.].

⁶⁴ International Monetary Fund. *Orderly & Effective Insolvency Procedures*. Washington, 1999, p. 54.

⁶⁵ FINCH, Vanessa. Corporate Rescue in a World of Debt. *Business Law*, 2008, Nr. 8, p. 756.

⁶⁶ Insolvency statute (su pakeitimais ir papildymais iki 2008 m. spalio 23 d.). *Bundesgesetzblatt 1994 I S.2866* [interaktyvus], 18 str. Prieiga per internetą: <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_inso/englisch_inso.html> [žiūrėta 2011 m. vasario 10 d.].

⁶⁷ *Op. cit.* 18, 492 str. 1-2 d.

⁶⁸ Restructuring of Enterprises act (su pakeitimais ir papildymais 247/2007). 25.1.1993/47 [interaktyvus], 6 str. 1 d. 2 p. Prieiga per internetą: <www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1993/en199300_47.pdf> [žiūrėta 2011 m. vasario 10 d.].

⁶⁹ *Op. cit.* 19, 8 str. 1 d.

⁷⁰ *Op. cit.* 22, p. 48.

⁷¹ VENTURA, John. *The Business Turnaround & Bankruptcy kit*. United States of America, 2003, p. 1.

likęs tik vienintelis kelias – atsiradus įstatyme numatytiems pagrindams, likviduoti įmonę. Dėl ilgo delsimo pradėti įmonės restruktūrizavimo procesą taip pat gali tekti restruktūrizavimo proceso metu įgyvendinti daug sudėtingesnes priemones, be to, paties sėkmingo įmonės restruktūrizavimo galimybės gali būti daug mažesnės, nei pradėjus įmonės restruktūrizavimo procesą laiku, nes restruktūrizavimo sėkmė priklauso nuo laiku vykstančio proceso pradžios⁷².

Naujoje restruktūrizavimo įstatymo redakcijoje yra įtvirtintos penkios būtinosios restruktūrizavimo proceso sąlygos, kaip minėta, dvi iš jų su tam tikrais redakciniais pakeitimais yra perkeltos iš Ankstesnės restruktūrizavimo įstatymo redakcijos. Įsigaliojus Naujai restruktūrizavimo įstatymo redakcijai įmonės restruktūrizavimo procesas gali būti inicijuojamas, jeigu įmonė: nėra nutraukusi ūkinės veiklos (1), nėra bankrutuojanti ar bankrutavusi (2), turi finansinių sunkumų ar yra reali tikimybė, kad jų turės per artimiausius tris mėnesius (3), yra įsteigta ne mažiau kaip prieš trejus metus iki pareiškimo teismui dėl įmonės restruktūrizavimo bylos iškėlimo padavimo dienos (4) bei, jeigu įmonė jau anksčiau buvo restruktūrizuojama, nuo teismo sprendimo baigti įmonės restruktūrizavimo bylą arba nutarties nutraukti ją, nes visi kreditoriai atsisakė savo reikalavimų ar restruktūrizuojama įmonė anksčiau, nei buvo numatyta restruktūrizavimo plane, patenkino visų kreditorių reikalavimus, įsiteisėjimo dienos praėjo ne mažiau kaip penkeri metai (5)⁷³. Visos šios sąlygos, jų įtaka restruktūrizavimo procesui straipsnyje buvo aptartos, todėl pakartotinai nėra analizuojamos. Vis dėlto vertėtų detaliau panagrinėti Naujoje restruktūrizavimo įstatymo redakcijoje numatytą naują restruktūrizavimo proceso ribojimą, kuris gali užkirsti kelią restruktūrizuoti net ir perspektyvias įmones.

Naujoje restruktūrizavimo įstatymo redakcijoje įtvirtinta teismo pareiga visais atvejais atsisakyti iškelti įmonei restruktūrizavimo bylą, net

ir esant visoms restruktūrizavimo proceso būtinioms sąlygoms, jeigu ketinama restruktūrizuoti įmonė yra nemoki⁷⁴. Ankstesnėje restruktūrizavimo įstatymo redakcijoje panašių nuostatų nebuvo, prioritetas šiuo aspektu išimtinai buvo teikiamas išsaugoti įmonę rinkoje, o ne ją likviduoti. Naudojantis restruktūrizavimo procesu buvo galima siekti atkurti ir įmonės mokumą⁷⁵. Tačiau, galiojant Ankstesnei restruktūrizavimo įstatymo redakcijai, buvo sudarytos sąlygos restruktūrizuoti net ir nemokią perspektyvią įmonę, jeigu tam pritarė įmonės kreditoriai ir buvo kitų įstatyme numatytų sąlygų. Įsigaliojus Naujai restruktūrizavimo įstatymo redakcijai, restruktūrizavimo procesas gali būti taikomas tik tuo atveju, kai įmonė turi finansinių sunkumų, bet dar nėra nemoki⁷⁶. Vadinasi, net ir perspektyvi įmonė, kurios pradėsti įsipareigojimai viršija pusę į jos balansą įrašyto turto vertės, negali būti restruktūrizuojama, nors restruktūrizavimo procesas ir padėtų atkurti tokios įmonės ilgalaikį mokumą ir konkurencingumą, nes laikytina nemokia⁷⁷. Toks teisinis reguliavimas, be jokios abejonės, yra diskutuotinas, nes vien įmonės nemokumas, kaip jis suprantamas Lietuvoje, užkerta kelią restruktūrizuoti net ir perspektyvią įmonę, net nevertinant, ar perspektyvios įmonės nemokumas visais atvejais nulems, jog įmonės nepavyks išsaugoti rinkoje, bei ar dėl jo apskritai gali kilti kokia nors grėsmė kreditorių interesams suteikus įmonei galimybę restruktūrizuoti. Nemoki įmonė, be pradėstų įsipareigojimų, kurie gali nedaug viršyti į jos balansą įrašyto turto pusę vertės, kitų įsipareigojimų gali apskritai neturėti. Formaliai žiūrint, tokios įmonės, kaip nemokios, restruktūrizavimo procesas negalėtų būti pradėtas, nors kreditorių interesams restruktūrizavimo procesas realios grėsmės net nesukeltų, nes tokios įmonės turimas turtas visiškai padengtų visus jos įsipareigojimus. Pažymėtina, kad įmonės nemokumas turėtų būti suprantamas kaip jos negalėjimas įvykdyti prisiimtų įsipareigojimų bet kokiomis sąlygomis⁷⁸. Todėl, sprendžiant

⁷² Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 17 d. nutartis c. b. UAB „Litagos prekyba“ v. ŽŪB „Agrowill Jurbarkai“, Nr. 2-1468/2009.

⁷³ *Op. cit.* 1, 4 str.

⁷⁴ *Ibidem*, 7 str. 5 d. 3 p.

⁷⁵ *Op. cit.* 2, 2 str. 2 d., 15 str. 1 d., 4 d.

⁷⁶ Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamentas. 2009 m. gruodžio 16 d. išvada Nr. XIP-1515 Dėl Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymo pakeitimo įstatymo projekto [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. vasario 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=361258>.

⁷⁷ *Op. cit.* 27, 2 str. 8 d.

⁷⁸ DEPAMPHILIS, Donald. *Mergers acquisitions and other restructuring activities*. United States of America, 2010, p. 617.

restruktūrizavimo bylos iškėlimo klausimą, neturėtų būti apsiribojama įmonės pradelstų išpareigojimų vertinimu, bet turėtų būti atsižvelgiama ir į visus įmonės išpareigojimus, jų santykį su įmonės turtu (pavyzdžiui, Jungtinėse Amerikos Valstijose sprendžiant, ar įmonė yra nemoki, vertinamas visų įmonės išpareigojimų ir įmonės turto santykis, o ne tik pradelstų⁷⁹). Žinoma, kreditoriai gali būti suinteresuoti kuo greičiau atgauti jiems priklausančias sumas, bet tam tikromis aplinkybėmis, užtikrinant tinkamą kreditorių interesų apsaugą, vis dėlto prioritetas turėtų būti teikiamas įmonę išsaugoti, o ne likviduoti, nes išsaugoti perspektyvią įmonę yra ne tik socialiai, bet ir ekonomiškai naudinga tiek visai visuomenei, tiek valstybei.

5. SUBJEKTAI, TURINTYS TEISĘ INICIJUOTI RESTRUKTŪRIZAVIMO PROCESĄ

Įmonės, kurią ketinama restruktūrizuoti, teisė inicijuoti restruktūrizavimo procesą doktrinoje yra visuotinai pripažįstama, diskusijų kyla tik dėl šios teisės suteikimo įmonės kreditoriams⁸⁰. Tačiau vertėtų nepamiršti, kad vis dėlto vienas iš restruktūrizavimo proceso tikslų yra suteikti galimybę restruktūrizuojamos įmonės kreditoriams susigrąžinti didesnes reikalavimų sumas restruktūrizavimo proceso metu, dažniausiai būtent įmonės kreditoriai būna pagrindiniai sėkmingo įmonės restruktūrizavimo proceso naudos gavėjai⁸¹. Be to, tam tikrais atvejais gali susidaryti situacija, kai pati įmonė, kurią norima restruktūrizuoti, realiai negalės inicijuoti restruktūrizavimo proceso (pavyzdžiui, atsistatydinus įmonės vadovui, kuris turėtų inicijuoti įmonės restruktūrizavimo procesą, ir pan.). Dėl to teisė inicijuoti įmonės restruktūrizavimo procesą neturėtų būti suteikiama išimtinai pačiai įmonei, ypač neįtvirtinant jokių šios taisyklės išimčių.

Ankstesnėje restruktūrizavimo įstatymo redakcijoje teisė inicijuoti įmonės restruktūrizavimo procesą buvo suteikta tiek pačiai įmonei, kurią ketinama restruktūrizuoti, tiek įmonės kre-

ditoriams⁸². Naujoje restruktūrizavimo įstatymo redakcijoje subjektų, turinčių teisę inicijuoti įmonės restruktūrizavimo procesą, ratas yra sumažintas, ši teisė palikta tik pačiai ketinamai restruktūrizuoti įmonei⁸³. Naujos įmonių restruktūrizavimo įstatymo redakcijos autorių nuomone, visais atvejais įmonės restruktūrizavimo procesas turėtų būti pradėdamas tik pačios įmonės, nes praktika rodo, kad kreditoriai nėra ėmęsi iniciatyvos, jog jiems prasiskolinusi įmonė būtų restruktūrizuojama⁸⁴. Toks griežtas, vienintelis kreditorių teisės inicijuoti įmonės restruktūrizavimo procesą vertinimas, neatsižvelgiant į tuo metu galiojusio teisinio reguliavimo ypatumus, kitas svarbias aplinkybes ir jų visumą, yra nepagrįstas. Pažymėtina, kad iki Naujos restruktūrizavimo įstatymo redakcijos įsigaliojimo, kaip jau minėta, bankroto ir restruktūrizavimo procesai nebuvo tinkamai suderinti, įmonei bankroto byla galėjo būti iškelta net tris kartus anksčiau nei restruktūrizavimo. Dėl tokio ydingo teisinio reguliavimo kreditoriai, įmonei delsiant atsiskaityti, siekdami apsaugoti savo interesus, kad reikalavimai būtų tenkinami proporcingai bei nežinodami įmonės tikrosios ekonominės padėties, visada buvo labiau suinteresuoti bankroto, o ne restruktūrizavimo procesu, nes pastarasis galėjo būti inicijuojamas daug anksčiau nei restruktūrizavimo procesas ir taip daug anksčiau galėjo būti apsaugotos individualių kreditorių teisės. Be to, netinkamas restruktūrizavimo proceso reglamentavimas⁸⁵, dažnai užkertantis kelią net ir perspektyvių įmonių sėkmingam restruktūrizavimui⁸⁶, taip pat atgrasė kreditorius nuo restruktūrizavimo proceso inicijavimo. Dėl to negalima vien įvertinus ankstesnę susiklosčiusią restruktūrizavimo procesų praktiką kategoriškai teigti, kad kreditoriai apskritai nėra suinteresuoti restruktūrizavimo procesu ir jiems neturėtų būti suteikiama teisė inicijuoti šį procesą, nes prie tokio kreditorių abejingumo, be jokios abejonės, prisidėjo ir netinkamas teisinis restruktūrizavimo proceso reglamentavimas.

⁷⁹ RATNER, I.; STEIN, G. T.; WEITNAUER, J. C. *Business valuation and bankruptcy*. New Jersey, 2009, p. 128.

⁸⁰ *Op. cit.* 31, p. 189.

⁸¹ *Op. cit.* 64, p. 53.

⁸² *Op. cit.* 2, 5 str.

⁸³ *Op. cit.* 1, 6 str.

⁸⁴ *Op. cit.* 59, p. 3.

⁸⁵ *Op. cit.* 5, p. 8.

⁸⁶ World Bank. Report on the Observance of Standards and Codes. Lithuania: Insolvency and Creditor Rights Systems [interaktyvus], p. 14. Prieiga per internetą: <[www. http://www.worldbank.org/ifa/licr_ltu.pdf](http://www.worldbank.org/ifa/licr_ltu.pdf)> [žiūrėta 2011 m. vasario 10 d.].

Sprendžiant, kam vis dėlto turėtų būti suteikta teisė inicijuoti restruktūrizavimo procesą, reikėtų nepamiršti, kad ne tik restruktūrizuojama įmonė, bet ir restruktūrizuojamos įmonės kreditoriai yra suinteresuoti įmonės restruktūrizavimo procesu ir jo sėkme. Kaip jau minėta, dažniausiai būtent įmonės kreditoriai būna pagrindiniai sėkmingo įmonės restruktūrizavimo proceso naudos gavėjai. Dėl to daugelyje valstybių teisė inicijuoti įmonės restruktūrizavimo procesą yra suteikiama ne tik pačiai įmonei, bet ir jos kreditoriams⁸⁷ (toks reglamentavimas yra įtvirtintas Latvijoje, Suomijoje, Vokietijoje), o kartais net ir didesniai ratui subjektų (pavyzdžiui, Suomijoje tokia teisė suteikiama net ir laiduotojui ar kitam galimam kreditoriui). Atsižvelgiant į visa tai, turėtų būti iš naujo apvarstyta šios teisės suteikimo įmonės kreditoriams galimybė. Pažymėtina, kad doktrinoje yra pateisinamas išimtinės teisės inicijuoti įmonės restruktūrizavimo procesą suteikimas pačiai įmonei tik gresiant nemokumui⁸⁸, bet ne tuo atveju, kad įmonės nevykdo prisiimtų sutartinių išpareigojimų kreditoriams. Įsigaliojusi Nauja restruktūrizavimo įstatymo redakcija užkerta kelią įmonės kreditoriams elgtis socialiai atsakingai ir, pačiai įmonei vengiant inicijuoti restruktūrizavimo procesą, siekti savo pažeistų teisių gynimo stengiantis išsaugoti perspektyvią įmonę rinkoje (t. y. patiems kreditoriams inicijuojant įmonės restruktūrizavimo procesą), o ne, pavyzdžiui, bandant inicijuoti tokios įmonės bankroto procesą.

IŠVADOS

1. Restruktūrizavimo proceso reglamentavimo tobulinimas, siekiant padėti kuo daugiau perspektyvių įmonių įveikti laikinus finansinius sunkumus bei išvengti likvidavimo, turėtų būti prioritetinės svarbos klausimas, nes nuo to priklauso visos visuomenės socialinė gerovė. Naujos restruktūrizavimo įstatymo redakcijos priėmimas yra pirmi žingsniai, siekiant sudaryti kuo palankesnes sąlygas išsaugoti perspektyvias įmones rinkoje, tačiau tuo neturėtų būti apsiribojama ir turėtų būti toliau siekiama sukurti modernų, tarptautinius standartus atitinkantį restruktūrizavimo proceso teisinį reglamentavimą.

2. Naujoje restruktūrizavimo įstatymo redakcijoje *expressis verbis* įtvirtinus atitinkamus terminus, kuriems nepasibaigus įmonė negali būti restruktūrizuojama, nes laikytina neperspektyvia, užtikrinamas tinkamas restruktūrizavimo proceso paskirties įgyvendinimas, tačiau įstatyme neįtvirtinus išimčių iš minėtų terminų, susiklosčius išskirtinėms aplinkybėms, net ir perspektyvi įmonė, susidūrusi su laikiniais finansiniais sunkumais, gali būti priversta pasitraukti iš rinkos.

3. Siekdamas sudaryti kuo palankesnes perspektyvių įmonių išsaugojimo rinkoje sąlygas, įstatymų leidėjas turėtų įtvirtinti bendrą ar pusiau bendrą nemokumo procedūrą, suteikiant proceso šalims pasirinkimo galimybę ir būtiną veikimo laisvę.

4. Nauja restruktūrizavimo sąvoka neužkerta kelio restruktūrizavimo procesą pritaikyti prie aktyviai besikeičiančių ekonominių sąlygų, nes nepateikia baigtinio priemonių, kurios gali būti įgyvendinamos restruktūrizavimo proceso metu, sąrašo, bet suteikia galimybę kiekvienu atveju vertinti restruktūrizavimo proceso metu ketinamas įgyvendinti priemones ir jų įtaką restruktūrizavimo proceso tikslams įgyvendinti.

5. Būtiniosios restruktūrizavimo proceso sąlygos, įtvirtintos Naujoje restruktūrizavimo įstatymo redakcijoje, yra tobulintinos, nes nesudaro sąlygų visais atvejais įmonės restruktūrizavimo procesą pradėti laiku, kai dar yra galimybių išgelbėti perspektyvią įmonę. Be to, įstatyme įtvirtintas absoliutus draudimas iškelti restruktūrizavimo bylą nemokiai įmonei, nenumatant jokių šio draudimo išimčių, gali užkirsti kelią restruktūrizuoti net ir perspektyvias įmones.

6. Naujoje restruktūrizavimo įstatymo redakcijoje, sumažinus subjektų, turinčių teisę inicijuoti įmonės restruktūrizavimo procesą, ratą, nėra sudaromos sąlygos įmonės kreditoriams elgtis socialiai atsakingai ir siekti savo pažeistų teisių gynimo stengiantis išsaugoti perspektyvią įmonę rinkoje. Nepaisant to, kad dažniausiai būtent įmonės kreditoriai būna pagrindiniai sėkmingo įmonės restruktūrizavimo proceso naudos gavėjai, jiems nebesuteikiama teisė inicijuoti restruktūrizavimo procesą.

⁸⁷ *Op. cit.* 31, p. 189.

⁸⁸ *Op. cit.* 31, p. 176.